

Jelena VICULIN

POVRATAK SA PUTA BEZ NADE

Rođena je 1922. godine u Budimpešti, Rod oca Davida Hoffmana i majke Helene, devojačko Safir. Od 1922. godine porodica je živela u mestu Ada u Bačkoj, gde je otac David bio rabin. Roditelji su imali devetoro dece: pet sinova i četiri kćeri. Na početku rata jedan brat se zatekao u Švajcarskoj, a jedan u Budimpešti. Najstarija sestra Olga bila je udata u Austriji, odakle je posle anšlusa (Anschluss), zajedno sa mužem pobjegla u Jugoslaviju, u Bačku. Živela je u Starom

Bečeju gde su ona i muž ubijeni u raciji januara 1942. i bačeni pod led reke Tise. Ostala deca živela su sa roditeljima u Adi.

Zajedno sa majkom i tri sestre, ocem i tri brata bila je zatočenik zloglasnog logora Auschwitz, odakle se nisu vratili živi majka i otac. Inače, osim sestre Olge i roditelja, u Holokaustu je stradalo više članova njene uže porodice sa očeve i majčine strane.

Posle rata udala se za Jadrana Viculina, sa kojim ima sina i unuka.

Dok Nijemci nisu potpuno okupirali Mađarsku, marta 1944. godine, i doveli na vlast mađarske fašiste, živjeli smo u svom stanu u Adi. Nakon toga život nam se potpuno mijenja. Počelo je naredbom o nošenju žute Davidove zvijezde. Stariji su bili veoma zabrinuti, a mi mlađi još nismo bili svjesni što se sprema. Počinju glasovi o našoj deportaciji koja je ubrzo i uslijedila.

Početkom aprila dobili smo naredbu da ne smijemo napuštati kuću. Odmah sutradan, došao je u našu kuću jedan njemački oficir sa nekoliko mađarskih žandara i predstavnika vlasti. Pretresli su stan. Oca su odveli u zasebnu prostoriju i zahtijevali da im kaže gdje se nalazi novac i druge dragocjenosti. Naredili su nam da se spakiramo. Rekli su da ne trebamo mnogo nositi jer nam neće trebati.

Iz kuće, u kojoj je ostalo uglavnom sve što smo imali, odvedeni smo prema željezničkoj stanici u jedno veliko dvorište gdje su se inače prodavala drva za ogrjev. Tu je bilo sabiralište u koje su doveli i ostale židovske obitelji iz Ade. Odatle smo istog dana odvedeni na željezničku stanicu. Ukrkali su nas u vlak i odvezli u Segedin. Tamo su nas utrpali u sinagogu u koju su dovodili Židove iz nekih drugih bačkih mjesta. Tu smo živjeli i spavali na podu, žene, djeca i stari ljudi. Muškaraca je bilo malo jer su već ranije odvedeni na prisilni rad. Segedinski Židovi, koji su tada još živjeli u svojim domovima, koliko su to mogli, donosili su nam hranu i trudili su se, koliko je to bilo moguće, da nam olakšaju život. Ali ista sudbina je uskoro i njih zadesila.

Zapovjednik logora, mađarski oficir, imao je zadatak da napravi popis svih logoraša. Kako osim stražara nije imao nikoga, zamolio je nas nekoliko da mu pomognemo. To su nas pripremali za Auschwitz. Istovremeno se proćulo da ćemo ići dalje. Zapovjednik logora, Mađar kojemu smo pomogli oko popisa logoraša, pozvao je nas nekoliko i vrlo ozbiljno rekao da mu više ne trebamo te da nam želi učiniti uslugu. Predvečer, kada se smrači, povući će stražu sa ulaza u logor, a mi možemo skinuti žute zvijezde i otići kamo hoćemo. Mi nismo razumjeli i zbunjeno smo pitali kuda da idemo. Slobodni ste, idite kuda hoćete. Pitali smo – a roditelji? Odgovorio je – idite, jer sutra će vas odvesti iz Mađarske. Samo je to rekao. Ispričali smo to roditeljima koji su to primili s čuđenjem. Odlučili smo ostati sa roditeljima sa kojima smo inače bili veoma povezani.

Slijedećeg jutra naređen je odlazak. Skupljali smo ono malo stvari što smo ponijeli iz kuće. Jedan vojnik, koji je to gledao, rekao je da nam to ništa neće trebati tamo gdje nas vode. Ugurali su nas u stočne vagone, jedan do drugoga, koliko god je moglo stati. Oni viši provirivali su kroz otvore na vagonu i utvrdili da nas vode prema Austriji.

Zaustavili smo se nedaleko od Beča, u gradiću Gänssendorf. Povađili su mrtve i odvojili one koji su htjeli pomagati u poljoprivrednim radovima. Mislim da je većina tih ljudi preživjela. Nama ostalima je rećeno da idemo dalje gdje možemo svi biti zajedno. Dok smo stajali

u zatvorenim vagonima na stanici, začula se sirena za uzbunu. Usljedilo je bombardiranje oko nas. Stražari su se sklonili, a nas su ostavili u zatvorenim vagonima. Morali smo čekati da se pruga popravi kako bi kompozicija teretnih vagona, puna nas Židova, mogla krenuti dalje. Nismo znali kuda nas vode. Ne sjećam se koliko smo se dugo vozili. Ta dugačka kompozicija konačno se zaustavila 1. juna u Auschwitzu, kod onih čuvenih vrata sa natpisom „Arbeit macht frei“.

Istjerali su nas iz vagona, a mi smo nosili ono malo stvari što smo imali. Tu nam je rečeno da se ne mučimo jer nam te stvari neće više trebati. Muškarce su odmah odvojili, pa mi, majka i tri sestre, oca i tri brata više nismo vidjele. Nas žene vodili su dalje do raskršća na kojem su stajali vojnici. Među njima je bio oficir, zloglasni dr Mengele, koji je vršio selekciju. Prilazile smo mu po četiri u redu. Ništa nije govorio, samo je rukom davao znak lijevo ili desno. Nas tri sestre odvojio je od mame. Nas je poslao desno, a mamu je poslao lijevo. Više je nismo vidjele. Lijevo su išli oni koji nisu za rad i odmah iste večeri su odvedeni u krematorij, u gasnu komoru.

Činilo mi se da ulazimo u ludnicu kada smo prilazile Birkenau. Vidjeli smo očišane žene u dronjcima kako stoje iza žice. Koji sat kasnije s istim čuđenjem su nas gledali novopridošli. Odveli su nas u jednu baraku, ošišali kosu, svukli do gola i oduzeli sve. Nismo smjele ništa zadržati. Tuširali su nas i odveli u C logor. Tu nam je naša zapovjednica bloka rekla da se ovdje ne može ništa pitati već se mora samo slušati i reći „da“. Glavne u baraci su bile češke i poljske Jevrejke koje su došle prije nas i znale su sve. C logor je imao 32 barake, a u svakoj je bilo po tisuću žena. Ja sam sa sestrama smještena u baraku broj 23. Ta baraka je važila za najgoru jer je prokišnjavała. Ležale smo na betonu, jer nije bilo dovoljno dasaka na koje bi se moglo leći. Ujutro je trebalo rano ustati radi prebrojavanja. Jele smo jedanput na dan, neku sivu tekućinu iz jednog lonca za 4–5 osoba. Bez pribora za jelo, svako po gutljaj-dva i komadić kruha. Prale smo se bez sapuna i ručnika. Smrzavale smo se bez rublja u jednoj poderanoj svilenj haljini. Izgledale smo kao divljaci. Nije bilo uvjeta ni za najnužnije održavanje higijene. Naša „glavna“ u baraci se zvala Franka, a bila je iz Katovica. Više puta nas je tješila. Izdržite, neće dugo, front je blizu. Nemojte slučajno da vam padne napamet da se uhvatite za žicu, da se ubijete. Ona nam je ulijevala nadu. Ja sam jela onu hranu, željela sam preživjeti i vratiti se kući.

S druge strane žice bili su Cigani, s mnogo djece. Jedne noći su svi nestali. Takav je bio život u Auschwitzu.

Svakodnevno jutarnje prebrojavanje je bilo posebno mučenje. Ako se broj zatvorenika nije slagao, moralo se satima stajati ili klečati na hladnoći.

Početkom septembra dobili smo novu „glavnu“ barake koja se zvala Klara. Jednog dana nam je rekla da će tražiti zatvorenice za težak rad, ali da će te imati šansu da prežive jer rat još neće dugo trajati. I zbilja, nakon nekoliko dana došao je dr Mengele u logor da bira „radnike“ za težak rad. Ništa nije govorio, samo smo prolazile pored njega. One koje su bile slabe vraćao je natrag u baraku. Odveli su nas u B logor. Tu su bile žene koje su radile i bile su tetovirane. Mi iz C logora nismo imale brojeve jer se odatle uglavnom odlazilo u krematorij i gasne komore. Okupale smo se i dobile sive haljine i marame. Ukricali su nas u vagone u kojima je bilo mjesta da se moglo i leći. Dobile smo i kantu vode, što nam je mnogo značilo i razveselilo pošto ranije nismo mogli dobiti ni gutljaj vode kada bismo to željele. Kao da smo iz pakla došle u raj! Naša „glavna“, Klara, ispratila nas je do vrata logora sa suzama u očima i rekla da smo spašene. Vlak je krenuo. Mislim da nas je bilo oko 3000 žena. Dugo smo putovale i stigle smo negdje u blizinu Danciga, u logor Štuthof. Tu smo bile nekoliko dana. Došli su predstavnici Crvenog križa. Popisali su nas i dobile smo brojeve. Ne tetovirane, već na komadiću platna koje su nam prišili na rukav od haljine. Zatim smo odvedeni na težak rad, kopanje rovova u blizini grada Torna. Poslije su nas odveli da kopamo na drugome mjestu, negdje oko grada Argenua. Napravili su nam u šumi poseban logor od šatora. Odatle su nas svakog dana vodili na rad. Hrana je bila veoma slaba, ali je ipak bila bolja nego u prijašnjem logoru. Došla je zima i pao je snijeg. Kopale smo smrznutu zemlju, gladne, promrzle i iscrpljene. Spavale smo na zemlji na kojoj je bilo prostrto malo slame, a imale smo samo po jednu deku. Da bi nam bilo toplije, stisnule bismo se jedna uz drugu. U šatoru je bila i jedna mala peć koju smo mogle naložiti ali smo to rijetko radile jer smo bile toliko iscrpljene da za to nismo imale snage. Šatori su bili napravljeni od iverice ili tanke šperploče, a zvali smo ih *celt*. U svakom šatoru je birana „glavna“ šatora koja nas je zastupala kod „glavne“ cijeloga logora – Lagerelteste (Lagerälteste) koja je saobraćala sa Nijemcima. To su bila dva starija njemačka oficira, stariji esesovci, koji su nam preko nje davali naredbe. „Glavna“ logora je bila iz Berlina, mislim da je bila novinarka.

Naša „glavna“ u šatoru bila je Marija iz Budimpešte, inače operna pjevačica, koja je tek završila konzervatorij. Navečer, kad bi legle, zamolile bismo je da zapjeva. Jedne večeri je pjevala ariju iz neke opere. Njemački oficir, koji je obilazio logor, čuo je pjevanje i otvorio je vrata barake. Mi smo se uplašile. Zapitao je tko je pjevao. Marija se javila. Pohvalio ju je i rekao da se sutra javi njemu u kancelariju. Ona se javila i dobila je kao nagradu jedan kruh i jedan margarin, što je onda bila veoma velika vrijednost.

Jelena u mladosti

Moja mlađa sestra se razbolila. Zvala se Roži, ali mi smo je od rođenja zvali Babuka. Osjećala se veoma slabo pa sam se bojala za nju. Da bih je poštedila, ja sam na sebe preuzela kopanje njenih dionica rova. Dok smo kopale, oko nas su stajali stražari. Jedan od stražara, koji je stajao blizu nas, gledajući kako kopamo, jeo je jabuku. Ja sam se trudila da svoju i sestrinu dionicu iskopam što prije. Pozvao me je k sebi i pružio mi je jednu jabuku. Gledala sam u jabuku koja je za nas predstavljala veliku stvar. Sa stražarima nismo smjele razgovarati niti što pitati. Uzmem jabuku, zahvalim i stavim je u džep.

Na to stražar zaviče na mene:

- Zašto ne pojedješ jabuku, zar misliš da je otrovana?
- Ne mogu sada – odgovorih.
- Pojedi – bio je uporan.
- Ne mogu sada, ja danas postim i ne smijem ništa jesti.
- A što je danas?
- Mi danas imamo veliki praznik na koji postimo – odgovorih.
- Kako se zove?
- Jom Kipur – odgovorih.

Na to on klimne glavom kao da zna što je to i ode. Ja sam zaista postila. Navečer smo podijelile tu jabuku.

Neki put, kopajući rove, naišle bismo na pokoji zaostali krompir kojega bi, onako sirovoga, pojele kao poslasticu. Za Božić smo

dobile malo krompira, malo mesa i po žlicu šećera. Među nama je bila i medicinska sestra iz Novog Sada, žena dr Goldmana. Savjetovala nas je da šećer ne pojedemo odmah, jer dolaze još teži dani. Front se približavao. Vojska je prolazila. Od poljskih seljaka, koji su iz svojih kuća također dovođeni na kopanje, saznali smo da su Rusi blizu i da ovo neće dugo trajati.

Jednog dana su nas postrojili, a oficir zadužen za nas održao nam je govor i rekao slijedeće: Rat se bliži kraju. Mi se povlačimo i vodimo vas prema njemačkoj granici. Koliko smo mogli olakšali smo vam život. Željeli smo da se vratite kući. Odabrali ćemo one koje mogu pješaćiti. Nas tri sestre držale smo se zajedno. Bile smo među onima koje su krenule pješaćiti. Kasnije smo čule da su one koje su ostale, poslije nekoliko dana, sve postrijeljane.

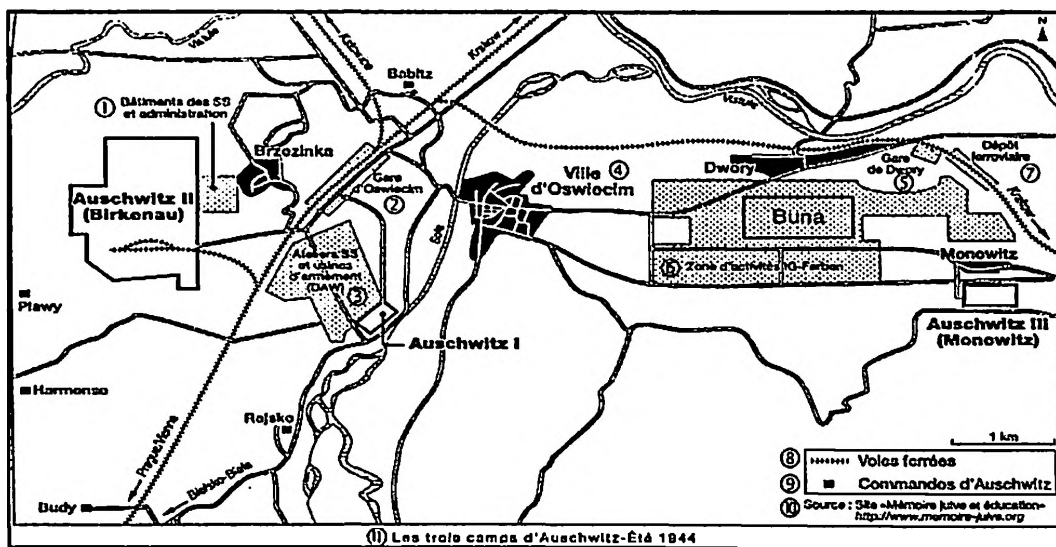
Vodili su nas kilometrima kroz šume, bez hrane. Šakama smo grabile snijeg i to nam je bila hrana. Tada bi nam Rozika, medicinska sestra, rekla – sada možete uzeti onaj šećer. Hodale smo danima slušajući tutnjavu topova. Kada smo napokon stigle do jednog velikog napuštenog imanja, našle smo nešto hrane. Bilo je tu krava, pa i mlijeka. Malo smo se odmorile. Ponovo su nas prozvali da se postrojimo i rekli:

„Front je blizu. Čujete topove. Vas koje smo povelili želimo spasiti. Trudili smo se da vam bude podnošljivo koliko smo to mogli. Poslušajte nas! Zadnje Gestapo trupe će ujutro proći ovuda. Nitko od vas, dok oni ne prođu, ne smije biti u dvorištu, jer ako vas vide oni će vas povesti sa sobom“. A onda nas je upitao: „Rusi su blizu, mi smo spasili vas, da li biste i vi to učinile za nas kada dođu Rusi?“ Sve smo šutjele.

Ostavili su nas. Sjeli su u auto i otišli. Ujutro je, kako su rekli, zaista došao Gestapo. Kako su žene trčale po dvorištu tražeći hranu, opazili su nas i opet povelili dalje. Topovi su se čuli sve bliže. Nisu nas više čuvali pravi stražari. Na nagovor moje starije sestre Adele, da moramo pobjeći, nas tri sestre i nekoliko prijateljica, na zgodnom mjestu u šumi, neopaženo smo iskočile u snijeg dubok do pasa. Kolona je prošla, a mi smo ostale same, pred mrak. Bile smo slobodne ali nismo znale kamo krenuti. Došle smo do ceste. U daljini smo ugledale dimnjak. Kada smo se približile vidjele smo da je to mala kućica poljske sirotinje. Saslušali su nas i odveli malo dalje do imanja sa kojega su Nijemci pobjegli. Zatekli smo stoku i dosta hrane. Poljaci, koji su vjerojatno i prije radili na tome imanju, dolazili su nahraniti krave. Dali su nam mlijeka, a bilo je krompira i druge hrane. Rekli su nam

da smo slobodne, da se Nijemci više neće vratiti. Tako smo dočekale pravo oslobođenje.

Rusi su bili veoma blizu, očekivali smo ih svaki čas. Nedugo zatim, jednog jutra, na vratima kuće u kojoj smo bile pojavio se ruski vojnik s uperenom puškom. Skočile smo na njega plačući od sreće. On se uplašio od nas jer smo tako jadno izgledale. Objasnile smo mu tko smo. On nam je odmah sa zanosom rekao da ide na Berlin.

1. Zgrade SS i dokumentacija	5. Železnička stanica Dwori	9. Radne komande Aušvica
2. Železnička stanica Aušvic	6. Zona Manovic – I.G.Farben	10. Izvor informacija „Jevrejska sećanja i vaspitanje“
3. Radionice SS i fabr. naoružanja	7. Železnički depo	11. Tri logora Aušvica – leto 1944.
4. Grad Aušvic (Osviencim)	8. Železničke pruge	

Plan logora Aušvic u kojem je bila zatočena JELENA VICULIN

Kuća na tom imanju, u kojoj smo bile, bila je velika i na većoj osami. Uskoro su počeli u nju dolaziti i drugi ruski vojnici i oficiri. Tu se smjestio štab neke njihove veće jedinice. Navečer su za večeru priredili lijepo postavljen stol. Raspitali su se tko je tu u kući, odakle smo, pa su nas pozvali na večeru. Kada smo vidjele sve to, mi smo počele plakati. Tješili su nas govoreći da oni idu na Berlin i da će se osvetiti za sve zlo koje su Nijemci napravili. Sjutradan su oni otišli dalje. Nama su ostavili dosta hrane od koje sam se ja razboljela. Zbog toga su me morali odvesti u Kronovo. Grad je bio sav u ruševinama ali je velika bolnica radila. Jedva sam se oporavila. U bolnici sam našla mnoge logorašice, Židovke iz Mađarske, zbog čega mi je bilo podnošljivije izdržavati moju bolest. Sestri Adeli imam zahvaliti što sam

se oporavila. Ona mi je nekoliko puta spašavala život. Nakon mog oporavka bile smo u zgradi Crvenog križa, gdje se skupljao transport. Odatle smo prebačene u sabirni logor u Brombergu. Posebno organiziranim transportom, s vlakom preko Mađarske i Rumunjske, krenuli smo u Adu.

Naš stan, iz kojega smo odvedeni u logor, bio je useljen. Naše stvari su nestale. Prije nas u Adu su se vratili neki, istina vrlo rijetki od Židova, koji su nam osigurali smještaj u drugoj tada nezauzetoj kući. Kako su moj otac i cijela obitelj u Adi bili veoma poštovani, to su nam mnogi od mještana nudili svoju pomoć. Nestrpljivo smo čekali da li će se još netko od naše obitelji vratiti, ali, nažalost, više se nitko nije vratio. Izgubile smo mnogo članova svoje obitelji. Ne mogu niti izbrojiti koliko. Mlađa sestra Babuka, kada joj se pružila prilika, otišla je u Izrael. Udala se i ima dva sina i još tamo živi. Starija Adela, udala se za Pavla Fišera koji je četiri godine bio u njemačkom zarobljeničkom logoru kao rezervni oficir jugoslavenske vojske. Poslije nekog vremena i oni su otišli u Izrael, gdje i danas sretno žive. Ja sam u Adi upoznala partizanskog oficira, zaljubila se i udala. To je divan čovjek sa kojim i danas živim u sretnom braku. Imam sina i unuka.